

Koryn, Andrzej

"Społeczeństwo polskie wobec martyrologii i walki Żydów w latach II wojny światowej. Materiały z sesji w Instytucie Historii PAN w dniu 11 III 1993 r.", Krzysztof Dunin-Wąsowicz, Warszawa 1996 : [recenzja]

Mazowieckie Studia Humanistyczne 2/2, 228-230

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

bariery blokujące zachowania badawcze dzieci. Zaliczono do nich bariery teoretyczno-metodyczne, materialne oraz moralne.

Próby modernizowania edukacji nauczycieli w sytuacji zapaści oświaty polskiej i stałego zmniejszania środków finansowych na edukację są mimo wszystko wartościową propozycją systemowego rozwiązywania problemów kształcenia nauczycieli. Dokumentują wycinkowe doświadczenia i studia badaczy z Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, a wnioski empiryczne płynące z badań mogą stać się podstawą do uogólnień i wdrożeń na szerszą skalę. Zarówno z uwagi na podstawy teoretyczne, jak i odniesienia do praktyki można polecić tę książkę nauczycielom różnych szczebli edukacji. Szczególnie (zwłaszcza część drugą tomu) nauczycielkom przedszkoli, które nie chcą poprzestać na wiedzy zdobytej w trakcie studiów i w codziennej pracy z dziećmi ponawiają pytania: po co? co? dlaczego?

Bernadetta Ślusarek

Spółeczeństwo polskie wobec martyrologii i walki Żydów w latach II wojny światowej, Materiały z sesji w Instytucie Historii PAN w dniu 11 III 1993 r., wstęp i redakcja naukowa Krzysztof Dunin-Wąsowicz, Instytut Historii PAN, Warszawa 1996, str. 164.

W tym roku nakładem Wydawnictwa Instytutu Historii PAN została opublikowana niewielka objętościowo (164 str.), ale znacząca i zauważona również poza granicami Polski, książka pt. *Spółeczeństwo polskie wobec martyrologii i walki Żydów w latach II wojny światowej*. Zawiera ona materiały z sesji naukowej, która odbyła się w Instytucie Historii PAN w marcu 1993 r., a została zorganizowana przez tenże Instytut i Towarzystwo Naukowe im. A. Próchnika. Redaktorem naukowym tomu jest Krzysztof Dunin-Wąsowicz. On też poprzedził książkę rzeczowym wstępem i zestawił indeks osobowy. Na książkę składa się oprócz wspomnianego wstępu i indeksu – osiem artykułów. Siedem z nich przedstawia postawy i działania różnych środowisk polskich, czy to społecznych czy politycznych, wobec martyrologii i walki Żydów. Od tej zasady odbiega artykuł pierwszy, niejako wprowadzający, pióra Czesława Madajczyka. Ma on charakter ogólny, omawia – na podstawie wieloletnich badań – hitlerowskie plany i decyzje wykonawcze ludobójstwa Żydów. Stawia też problem związku między *Endlösung der Judenfrage* a *Generalplan Ost* dotyczącym ludności słowiańskiej Europy Środkowo-Wschodniej i wskazuje na ich synchronizację w sferze planowania oraz daleko idącą rozbieżność w sferze realizacji. Ks. Franciszek Stopniak przedstawia stosunek duchowieństwa katolickiego w Polsce do

Żydów w okresie okupacji oraz akcję niesienia im pomocy przez duchowieństwo poszczególnych diecezji, przede wszystkim przez zakony i zgromadzenia żeńskie i męskie. Artykuł ten jest oparty na relacjach uczestników wydarzeń oraz aktach Stolicy Apostolskiej. Wiesław Balcerak omawia stosunek liberalno-postępowej inteligencji i elit intelektualnych do losu ludności żydowskiej – stosunek determinowany ideami humanitaryzmu, tolerancji, demokracji tak reprezentatywnymi dla tych środowisk. Tadeusz Kisielewski zajmuje się postawą wsi i ruchu ludowego wobec tragedii Żydów, podkreśla tu stanowisko Stanisława Mikołajczyka. Rozważania swoje osadza w szerokim kontekście stosunków polsko-żydowskich, ujętych zarówno w aspekcie historycznym, jak i dzisiejszych odniesień. Krzysztof Dunin-Wąsowicz w bogatym faktograficznie artykule omawia stanowisko i działania wszystkich wywodzących się z przedwojennej PPS grup socjalistycznych wobec walki i zagłady Żydów. Ryszard Nazarewicz rozważa zaś stosunek do tej kwestii podziemia związanego z PPR – jedyne nurtu podziemia o nastawieniu proradzieckim. Poświęca wiele miejsca wpływom tego nurtu w getcie warszawskim. Piotr Matusak zajmuje się udziałem Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej w akcji pomocy Żydom. Omawia także szeroko – opierając się na dokumentach AK (publikowanych) i źródłach archiwalnych – wsparcie zbrojne i materiałowe dla getta. Wskazuje na brak poparcia dla tych działań ze strony alianckich struktur dowódczych i Kierownictwa Operacji Specjalnych (SOE). Zbiór zamyka wysoce dokumentacyjny artykuł Ruty Sakowskiej na temat kontaktów między Biurem Informacji i Propagandy Komendy Głównej AK a tzw. Archiwum Ringelbluma (Archiwum Getta Warszawy). Wskazuje na wkład, jaki wniósł BIP w akcję propagandową, uświadamiającą zarówno społeczeństwu polskiemu, jak i szerszej społeczności międzynarodowej rozmiar tragedii Żydów.

Jak podkreśla K. Dunin-Wąsowicz: „Działalność tych wszystkich środowisk i organizacji przyczyniła się walcie do tego, że w okupowanym kraju ukrywało się i ocalało około 50–60 tys. Żydów [...] Medal nadawany przez Instytut Yad Vashem »Sprawiedliwy wśród narodów świata« – za pomoc okazywaną Żydom – otrzymało dotychczas ponad 4 tys. Polaków. Jest to najwyższa liczba obywateli z krajów okupowanej Europy”. A trzeba zaznaczyć, że odbywało się to w warunkach represji o ostrości niespotykanej w innych krajach.

Artykuły są napisane w sposób wyważony, z uwzględnieniem różnych uwarunkowań i racji – choć można zauważyć pewną tendencję – naturalną w przypadku takiej zbiorowej prezentacji wyodrębnionych segmentów problemu – do nadmiernego podnoszenia przez każdego autora zasług i znaczenia środowiska, o którym pisał.

Problematyka sesji i będącej jej pokłosiem książki jest niezmiernie ważna, choć niewątpliwie drażliwa – szczególnie w ostatnim okresie wobec fali antypolskich ataków ze strony różnych środowisk, przede wszystkim w Stanach Zjednoczonych i Francji – zupełnie wypaczających problem pomocy społeczeń-

stwa polskiego dla ludności żydowskiej, jak i tworzących obraz szerokich antyżydowskich działań tego społeczeństwa, a nawet jego współpracy z hitlerowską machiną ludobójczą. Odpowiedź na te ataki powinna mieć oparcie w obiektywnych, solidnie podbudowanych źródłowo ustaleniach naukowych. A publikacji w zakresie tej problematyki nie mamy za dużo¹. Omawiana praca, napisana przez niekwestionowanych specjalistów, stanowi tu zapewne znaczące wydarzenie. Została zauważona nie tylko w Polsce, ale i za granicą, szczególnie – jak można sądzić na podstawie not i omówień w pismach fachowych – w Niemczech i Stanach Zjednoczonych.

Szkoda może tylko, że w omawianej książce (a także na poprzedzającej ją sesji) nie znalazł się artykuł porównawczy – pokazujący, jak wyglądał problem stosunku do ludności żydowskiej i udzielania jej pomocy ze strony społeczeństw innych krajów okupowanych (np. Francji), czy też krajów satelickich Niemiec (np. Węgry, Rumunia). Na podstawie danych, które można wydobyć ze światowej literatury przedmiotu i przy uwzględnieniu wszelkich uwarunkowań tego porównania, należy sądzić, że wypadło ono dla nas bardzo korzystnie. Niewielki, typowy dla publikacji naukowych nakład (500 egzemplarzy) książki został już właściwie wyczerpany i dobrze by się stało, gdyby znalazł się sponsor umożliwiający jej dodruk.

Na zakończenie, pisząc owo omówienie do „Mazowieckich Studiów Humanistycznych”, wypada zaznaczyć, że wśród autorów tekstów zamieszczonych w książce aż trzech jest związanych z Mazowiecką Wyższą Szkołą Humanistyczno-Pedagogiczną w Łowiczu (prof. prof. W. Balcerak, T. Kisielewski, P. Matusak).

Andrzej Koryn

¹ Do ważniejszych należy zaliczyć: W. Bartoszewski, Z. Lewinówna, *Ten jest z ojczyzny mojej. Polacy z pomocą Żydom 1939–1945*, Kraków 1969; M. Arczyński, W. Balcerak, *Kryptonim „Żegota”. Z dziejów pomocy Żydom w Polsce 1939–1945*, Warszawa 1970; W. Bielawski, Cz. Pilichowski, *Zbrodnie na Polakach dokonane przez hitlerowców za pomoc udzielaną Żydom*, Warszawa 1981; T. Prekerowa, *Konspiracyjna Rada Pomocy Żydom w Warszawie 1942–1945*, Warszawa 1982; *Polskie podziemie polityczne wobec zagłady Żydów w czasie okupacji niemieckiej*, Warszawa 1988; *Holocaust z perspektywy półwiecza*, Warszawa 1995.